

חוקמת האגדות

הסופרת נאוה מקמל-עתיר אינה נחה לרגע. חמש שנים לאחר שכתבה את הרומן ההיסטורי המצליח "אות מאבשלום", היא מעלה מחדש את סיפורן של דמויות אגדיות מההיסטוריה היהודית. החל מדונה גרציה וכלה בלוחמת הפלמ"ח זהרה לביטוב. הקהל הצעיר מגלה עניין חגית ששר | צילום: איתן טל

אליה כרי לספוג את הפולקלור לקראת החגים". מאז היא מהלכת בין העולמות, בין דתיים לחילונים ובין עבר והווה. מעלה מתהום הנשייה דמויות נשכחות בהיסטוריה היהודית ונותנת להן חיים. במהלך השנים, הוציאה למעלה מ-20 ספרים שעובדו להצגות, תיאטרון ולמופעים מצליחים בהשתתפותה, איתם היא סורקת את הארץ לאורכה ולרוחבה. היא בת 50, נשואה לאלי, קצין משטרה ומפקד יחידת אתגר. אמה לתום (26), אופק (20) וסתיו (14). "גידלנו את הילדים על אהבת הארץ ואהבת המדינה. תום היה קצין קרבי בצבא ואופק היא לוחמת", היא מציינת בסיפוק. בית חילוני, ערכי, עם חיבור עמוק לשורשים.

דרך לביתה של הסופרת נאוה מקמל-עתיר במגדלי 'מרום נווה' ברמת גן, עוברת דרך סמטאותיה הצרות של בני ברק. סמוך לסמינר הבנות של ויז'ניץ, מתרחבים הכבישים, קו השמיים נמתח עד מעל למגדלים הגבוהים ומתחילה רמת גן. שתי דקות אחר כך, ואני כבר אצלה במטבח, המקום שבו היא כותבת ובו היא מקבלת השראה. הפסיפס הישראלי נשקף דרך החלון. "גדלתי על התפר בין שתי הערים האלו", היא מחייכת. "בבית ילדותי, מרפסת חדר האמבטיה הייתה שייכת לבני ברק ומרפסת הסלון לרמת גן. למרות שלמדתי בבית ספר חילוני בבני ברק, העיר הזאת תמיד נראתה לי עיר אפופת סוד. סוג של ארץ אחרת, שהגחנו

אבשלום פיינברג

לא פגשתי קודם. אני מופיעה בבתי ספר נפרדים ומעורבים, בישיבות ובאולפנות, בתורניים ובליברליים". לכל מקום שאליו היא מוזמנת, היא מגיעה בשמחה. "הייתי בהרבה מאוד מקומות: בגוש עציון, ביקיר וכמובן באלקנה. אני מגיעה למקומות האלה בהתרגשות מיוחדת, כי אני רואה את אהבת הארץ בעיניים. אני זוכרת שהגעתי לאחד היישובים ואל המופע הגיעה אישה עם תינוק בן שבועיים במנשא. הוא הקהל הכי צעיר שהיה לי. מאוד הרשים אותי שהיא הגיעה. שהמופע היה לה כל כך חשוב, ולמרות שרק עכשיו ילדה, היא עשתה את המאמץ לבוא. למעשה, אבשלום הכיר לי את החברה הדתית".

לא שגרתי שאישה חילונית, רמת-גנית, נוסעת למקומות מרוחקים ביו"ש. איך את מגיעה? "למקומות כמו אלקנה, אני נוסעת ברכב רגיל. אבל אני מגיעה גם למקומות מרוחקים. לבית חגי למשל הגעתי ברכב משוריין. זה לא עוצר אותי ואני מגיעה לכל מקום. מבחינתי, מדובר באנשים שהם חלק מהעם שלי ואני אוהבת אותם. אני יכולה להסכים או שלא להסכים לנושאים עקרוניים, אבל אני לא נכנסת לשום ויכוח פוליטי. אני לא בשר מבשרה של הציונות הדתית, אבל אני מאוד מעריכה ואוהבת את אנשיה. בעיניי הם מלח הארץ ואני שמחה תמיד להגיע למקומות כמו סוסיא, מעלה מכמש וקדומים". את רואה הבדלים בין הקהל ביישובים לקהל העירוני?

"יש בהיסטוריה שלנו הרבה דמויות מיוחדות ומעוררות השראה שלא זכו לחשיפה מספקת, או שזכו לחשיפה להעלות על נס את פועלן"

אלוני שגילמה נשים מהתקופה. המופע החד פעמי הפך לסדרת מופעים מצליחה אשר רצה בכל רחבי הארץ. "בכל פעם מחדש, מרגש אותי לראות איך אבשלום, שלו היה חי היה חוגג החודש 125, קם לתחייה. הדמות שלו מעוררת סקרנות ומרגשת אנשים. הוא דמות מיסטית ממש".

מה כבש אותך ואת הקהל בדמות שלו?

"ההקרבה העצמית. גם אבשלום וגם שרה אהרנסון היו אנשים משכמם ומעלה, ולמרות זאת, הם לא היו נעדרי חסרונות או חולשות. הרעיון במופע, כמו בספר, היה להציג אותם כבני אדם ולא כבני אלים. וזה הצליח. המופע הגיע לכל פינה בארץ. גם למעוזי החילוניות וגם לבית חגי, דולב וקריית ארבע".

ולא רק לשם. בעקבות המופעים היא למדה להכיר את החברה הדתית לאומית וגם את תתי המגזרים שבתוך המגזר. "בוכות אבשלום, פגשתי אנשים שמעולם

הרבנית רחל פרנקל

צילום: AFP

לפני כחמש שנים, יצא לאור הרומן ההיסטורי הראשון שכתבה, "אות מאבשלום". הספר, שמספר את סיפורו של אבשלום פיינברג, ממייסדי מחתרת ניל"י, הפך מיד עם צאתו להצלחה מסחררת. שלושה חודשים בלבד לאחר שיצא לאור, נמכרו 20 אלף עותקים והספר זכה באות "ספר הזהב". באותה שנה גם נבחרה מקמל-עטיר על ידי העיתון גלובס לאחת מ-50 הנשים המשפיעות. בחנוכה הקרוב, הספר "אות מאבשלום" יזכה אותה בפרס נוסף: בית "ידיעות ספרים" יעניק לה את פרס "אות הזהב" לאחר שנמכרו למעלה מ-100,000 עותקים מהספר.

איך הגעת לאבשלום?

"יום אחד התקשרו אליי מבית אהרנסון בזכרון יעקב ואמרו לי: 'קראנו את הספר שלך' הנערה מהמרפסת ממול', ורצינו להציע לך לכתוב רומן שמבוסס על חייו של אבשלום פיינברג. את חושבת שתהיי מעוניינת?".

זאת הייתה שיחת טלפון ששינתה את חיי. בבית אהרנסון פתחו בפניי את הארכיון ואת הלב. כעבור שבוע פגשתי את דורית שוהם, נכדתה של צילה, אחותו הצעירה של אבשלום ואת אמה דינה. לקראת סיום הפגישה, קמה דינה והביאה צילום של חייל צעיר. 'זה אבשלום בני, היא אמרה לי, 'הוא נקרא על שמו של אבשלום פיינברג הדוד שלו. אולי אם לא היינו קוראים לו כך היה גורלו שונה'. אבשלום שוהם נהרג בתאונת אימונים. וכך בעצם התחיל המסע שלי עם אבשלום, שבתוכו נכרך הסיפור של אבשלום שוהם, נכדה של אחותו".

לראות את אהבת הארץ בעיניים

שלוש שנים וחצי ארכה כתיבת הספר, מספרת מקמל-עטיר. "זה היה מסע מרהיב, שהתחיל בתחקיר ארוך על אבשלום ועל מחתרת ניל"י. הכתיבה הייתה חוויה עמוקה מאוד ואני מצאתי את עצמי מושקעת רגשית בסיפור הזה".

לקראת השקת הספר שהתקיימה ב'בית פיינברג' המשוחזר, שילבה מקמל-עטיר בהרצאתה קטעי משחק שלה ושל השחקנית שיפי

תשיר בטקס לכבודה שייערך בבית הנשיא. ואז היא שאלה: 'כמה זמן לקח לך לכתוב את 'אות מאבשלום'? אמרתי: 'שלוש שנים וחצי'. והיא ענתה: 'כאן יש לך שבועיים'."

איך עושים כזאת עבודה תוך שבועיים?

"למזלי, הטקס נדחה בשבוע, ואני ביטלתי את כל ההתחייבויות האחרות, הנחתי הכול בצד, וכתבתי. האירוע בבית הנשיא היה מרגש והוביל אותי לתובנה שיש בהיסטוריה שלנו הרבה מאוד דמויות מיוחדות ומעוררות השראה שלא זכו לחשיפה מספקת, או שזכו לחשיפה בפרק זמן מסוים ונשכחו, וחשוב להעלות על נס את פועלן. פתאום נולד בי צורך לכתוב על הדמויות האלה". מהצורך הזה נולד גם המופע החדש על חנה רובינא שהובילה רעיון מהפכני של הקמת תיאטרון בעברית, ובימים אלו היא עסוקה גם בכתיבת ספר על מנייה שוחט, ממקימי ארגון 'השומר'. "מנייה שוחט לוקחת אותי למחזות חדשים ואני נהנית מן הכתיבה מאוד."

זמן קצר לפני חנוכה, בשנה שעברה, שוב התקשרה כהן למקמל-עתי. "היא אמרה לי, 'בבית אצ"ג עורכים ערב על נשים נבחרות בעם היהודי. תחשבי על דמות שאת רוצה לדבר עליה. קחי את הזמן שלך. תחשבי. אני אתקשר בעוד עשר דקות'. זאת גאולה", היא אומרת בחיוך. "קחי את הזמן שלך. עשר דקות. אני כל כך אוהבת אותה. היא אשה מלאת טוב ואור. אחרי עשר דקות היא באמת התקשרה ושאלה: 'מה בחרנו? ועניתי לה שבחרתי בזהרה לביטוב'."

למה בחרת דווקא בה?
"זכרתי אותה מהספר 'לאהוב עד מוות' של דבורה עומר שקראתי בילדותי. היא הייתה אחת הגיבורות שלי ולכן שמחתי לדבר עליה. היה ערב נהדר. למחרת התקשרו אליי מהמחלקה למורשת ישראל בעיריית ירושלים וביקשו שאכתוב

תע"ל: H&M

"כן. מדהים אותי כל פעם מחדש לראות חבר'ה בני 17 מגיעים למופעים שלי בשעות הערב. את לא תראי בערים חבר'ה בגיל הזה מגיעים למפגש עם סופרת. אני מניחה שזה קשור לכך שאין להם את כל הגירויים שקיימים בעיה, אבל גם לכך שבחברה הציונית דתית קיימת תרבות של קריאת ספרים. ילדים קוראים הרבה יותר, אולי מפני שאין טלוויזיה בשבת. אז בשבילי כל הזמנה ליישוב דתי היא עונג אמיתי."

קחי את הזמן

דרך אבשלום, הכירה מקמל-עתי גם את גאולה כהן, האישה והאגדה. "לולא אבשלום לא היינו נפגשות. נולדנו בתקופות שונות, אנחנו מתגוררות בערים אחרות שההוויה בהן שונה ואנחנו לכאורה מעולמות אחרים. אבשלום הפגיש בינינו ונקשרו נפשתינו. באחד המפגשים שלנו, אמרתי לגאולה שאהבת הארץ, אהבת ההיסטוריה והדמויות ההיסטוריות הן שמחברות בינינו. גאולה חשבה לרגע ואמרה: 'מה שמחבר בינינו זה אהבת האדם'."

איך התחיל החיבור ביניכן?
"לאחר שקראה את 'אות מאבשלום', היא התקשרה אליי והזמינה אותי לארוחת בוקר בביתה בירושלים. 'אני יודעת שאת מחזאית', היא אמרה לי. 'אז אני רוצה להכיר לך מישהי שצריכה את עזרתך וקוקה לחשיפה. אני מדברת על דונה גרציה. היא חוגגת 500 ואני רוצה שתכתבי קטע משחק ושיר שלהקת חיל חינוך

מופע שבו ישתלבו דבריי בקטעי משחק של שחקנים. וזה מה שעשיתי. מאז רץ המופע 'זהרה' בכל הארץ כולל בתיכונים".

תחושה של קודש

המופע האחרון שהעלתה התקיים בבית מורשת בגין, ביום רחל אִמְנו. "כשפנתה אליי חיה מבית אצ"ג וביקשה שאכתוב קטע משחק לערב, מיד אמרתי כן, כי אני לא מסרבת אף פעם לבית אצ"ג. רק אחרי שהסתיימה השיחה, שאלתי את עצמי: 'מה חשבת לעצמך? איך לקחת על עצמך לכתוב על הגדולה מכולן?' אבל למרות החששות, בסיום הערב שאלו מתי תעלה ההצגה השלמה". באותו ערב שנשא את השם "שבים לגבולך, רחל", לקחו חלק גם אריאל הורוביץ, בנה של נעמי שמר ז"ל והרבנית רחל פרנקל, אִמּו של נפתלי הי"ד. למרות שזו אינה הפעם הראשונה שהיא מעלה מופע על דמות היסטורית, ההתרגשות מהאירוע לא דעכה גם שעות ארוכות לאחר שהסתיים. "לפניי דיברה רחלי פרנקל, על דמותן של רחל ולאה. באישיות המדהימה שלה ובאור שקורן מעיניה היא סחפה את הקהל. אנשים פשוט נשבו בקסמה. אחר כך עלה קטע המשחק שכתבתי על רחל אִמְנו, לו קראתי 'מונולוג של אמא'. ישבתי בשורה הראשונה וכשהשחקנית ירדה מהבמה, הסתובבתי אחורה וראיתי שעניי הקהל דומעות".

ליצירה הזו, היא מדגישה, שני שותפים נוספים מלבדה: הבמאי נבו קמחי והשחקנית הגר דנון. ושלושתם, כך היא אומרת, הרגישו חיבור חזק. "ביום שיש שלפני המופע, נבו כתב לי במסרון: 'אנחנו מרגישים שהיא נמצאת איתנו בחדר. יש תחושה של קודש בעבודה, תחושת אחריות וזכות גדולה לעסוק בה'. וזאת באמת הייתה תחושה של קדושה. בליבה של ירושלים, חמישה ימים לאחר ניסיון ההתנקשות ביהודה גליק, שגם הוא היה אמור להיות באותו ערב, בתוך כל המתח והסערה שהעיר נתונה בה, פתאום אנחנו מעלים מופע צנוע על רחל אִמְנו, עם כל העוצמות שיש בה והשקט שדמותה מקרינה. זאת

צילום: טטר יעקב, לע"מ

"בזכות אבשלום פגשתי את גאולה כהן ונקשרו נפשותינו. באחד המפגשים שלנו, אמרתי לגאולה שאהבת הארץ, אהבת ההיסטוריה והדמויות ההיסטוריות הן שמחברות בינינו. גאולה חשבה לרגע והוסיפה: 'מה שמחבר בינינו זה אהבת האדם'"

הייתה זכות גדולה". מאז שהחלה לעבוד על כתיבת קטע המשחק וקראה עשרות סיפורים ומדרשים על רחל אִמְנו ועל קברה, החלה גם להקפיד על הדלקת נרות שבת. כמי שגדלה בבית חילוני לחלוטין, שריבונו של עולם לא נכח בו, מדובר בחידוש גדול. "גדלתי בבית שורשי, עם חיבור עמוק להיסטוריה היהודית, אבל ללא חיבור לעולם הדתי. אצלנו בבית, דיברו על א-לוהים, אבל לא אליו. הפעם הראשונה שממש דיברתי אליו, הייתה ב-2006, מעט אחרי מלחמת לבנון, ביום שהבן הבכור שלי התגייס לשירות קרבי".

לראות את השונה

מה עשתה לך העבודה על דמותה של רחל אִמְנו?
"אחרי התחקיר אני יכולה להבין טוב יותר מה מושך אליה גם נשים חילוניות, ציניות, שנוסעות לקבר

רחל להתפלל שייולדו להן ילדים. יש משהו כובש לב בדמות הזאת, במוות שלה, בבדידות שלה על אם הדרך ובתפקיד שקיבלה לאורך ההיסטוריה היהודית. ומה שמדהים אותי, שלולא היו פונים אליי מבית אצ"ג, גם אני לא הייתי מודעת לנוכחותה".

דרך המופעים וההרצאות

שלך, את נפגשת כמעט מדי יום עם ילדים ונוער. מה את רואה במפגשים עם הנוער? המצב הוא כל כך קשה כמו שהתקשורת מתארת?

"אני חושבת שהתקשורת מתארת מקרי קצה. אני רוצה לחשוב שרוב הנוער הוא טוב. מה שכן, בעקבות ההרצאות על ספריי "קיסר השכונה", "מבחן קבלה" ו"שקופה" שעוסקים בנושא החרם, אני מגלה שהתנהגות פוגענית הפכה ממש לתופעה: ילדים ניגשים אליי אחרי ההרצאה ומספרים לי על חרם שהם עוברים. הם לוחשים את הסיפור שלהם בכאב ולפעמים גם כותבים לי מייל בערב. אז נכון שכיום מערכת החינוך יותר מודעת ויותר מטפלת, אבל התופעה היא רחבה. באחד היישובים של הציונות הדתית ניגשה אליי ילדה ואמרה לי: 'הסיפור שלך 'מבחן קבלה' מתרחש בתל אביב, אבל כשפה עושים עליך חרם, זה הרבה יותר קשה. כי אין לאן לברוח. אי אפשר לעבור בית ספר או להחליף תנועת נוער'".

אילו עוד הבדלים את מוצאת

במקומות שונים?

"כשאני מדברת בכתות ד' ו' על ספרי, 'העדי של עדי' שמספר על נערה שהוחבאה בתקופת השואה במנוז, ילדים בערים כמו תל אביב, רמת גן או גבעתיים שואלים 'מה זה מנוז?'. ילדים בחיפה וירושלים לא ישאלו שאלה כזאת. כשאני אומרת 'מנוז' בבתי ספר הדתיים מיד המורות נדרכות ומהילדים אני שומעת שאלות כמו: 'אז מה היא אכלה שם שלוש שנים?'. ההבדלים האלה מרתקים והם יפים בעיניי כי הם אלה שיוצרים את המגוון. דרך המפגשים שלי אני מגלה את החושים המקשרים בין כל חלקי העם, בספרים שלי אני פשוט מנסה לקשור אותם יחד".